

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

BIRO ZA RAZVOJ OBRAZOVANJA

Nastavni program

Građansko obrazovanje za VII razred

Skoplje, 2024. godina

OSNOVNI PODACI O NASTAVNOM PROGRAMU

Nastavni predmet	<i>Građansko obrazovanje</i>
Vrsta/kategorija nastavnog predmeta	Obavezni
Razred	VII (sedmi)
Teme/oblasti nastavnog programa	• Etika i religija • Identitet
Broj časova	1 čas nedjeljno /36 časa godišnje
Oprema i sredstva	• Digitalni pametni (smart) uređaji • Udžbenik • Enciklopedije, rječnici • Hamer papir, flipčart, markeri, papir za crtanje, bojice, makaze, lijepak, selotejp, računar, LCD projektor • Radni listovi (prema udžbeniku/priručniku) • Časopisi, novine, internet portali, društvene mreže • Audio-vizuelni snimljeni sadržaji, aplikacije prilagođene uzrastu
Normativ nastavnog kadra	Nastavu iz predmeta Građansko obrazovanje u sedmom razredu može da izvodi: • diplomirani profesor historije, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani historičar, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani historičar-arhivista, sa stečenom pedagoško-psihološkom i metodičkom pripremom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani profesor historije i arheologije – nastavni smjer, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen;

	• diplomirani profesor sociologije, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani sociolog, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani profesor filozofije, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani filozof, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen; • diplomirani profesor filozofije i građanskog obrazovanja, nivo kvalifikacija VI A prema Makedonskom okviru kvalifikacija i najmanje 240 ECTS kredita ili završen VII/1 stepen.
--	--

POVEZANOST SA NACIONALNIM STANDARDIMA

Rezultati učenja navedeni u nastavnom programu dovode ka sticanju sljedećih kompetencija koje su obuhvaćene u oblasti **Društvo i demokratska kultura** Nacionalnih standarda:

Učenik/učenica zna i/ili umije:	
VI-A.1	da objasni kako društveni faktori utiču na ličnost i okolinu i da ih uzima u obzir prilikom formiranja mišljenja i donošenja odluka;
VI-A.2	da analizira sopstveno ponašanje s ciljem da se poboljša, postavljajući realne i ostvarljive ciljeve za aktivno delovanje u zajednici;
VI-A.3	da formuliše i argumentuje svoje poglede, da sasluša, i analizira tuđe poglede i da se s poštovanjem ponaša prema njima, čak i kada se ne slaže;
VI-A.4	da izvrši kritičku refleksiju o različitim ličnim i društvenim vrednostima i ponašanjima u različitim kontekstima (posebno u etički osjetljivim situacijama), da poštuje društveno prihvaćene norme i vrednosti, ali i da ih preispituje kada smatra da je to potrebno;
VI-A.5	da razumije razlike između ljudi po bilo kojoj osnovi (rodnoj i etničkoj pripadnosti, uzrastu, sposobnosti, socijalnom statusu itd.);
VI-A.6	da prepozna prisustvo stereotipa i predrasuda kod sebe i kod drugih i da se suprostavlja diskriminaciji;
VI-A.7	da prepozna manifestacije verbalnog i fizičkog nasilja u svom okruženju, da sagledava posledice nasilja i da mu se suprotstavlja;
VI-A.8	da sagleda šta povezuje, a šta razdvaja ljude u zajednici, da pronalazi načine da doprinese napretku zajednice, imajući u vidu potrebe i interese svih;
VI-A.9	da prepozna ranjive grupe u društvu, da učestvuje u humanitarnim i volonterskim akcijama i da ih podržava
VI-A.12	kritički da analizira i diskutuje o vrednostima građanskog društva, različitim ulogama i ponašanjima građana i o svojoj ulozi u njemu;
VI-A.13	da analizira koncept ljudskih prava i prava djeteta, da identifikuje slučajeve kršenja prava i da preduzima aktivnosti za njihovo neselektivno

	poštovanje;
VI-A.14	da analizira i diskutuje o odgovornostima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti u pravnoj državi i o ulozi države u zaštiti ljudskih prava;
VI-A.15	da identifikuje situacije u kojima građani mogu uticati na život u zajednici i da se angažuje za unapređenje uslova;
VI-A.16	da prepozna situacije zloupotrebe moći, da objašnjava štetan utjecaj korupcije na pojedinca, grupu i društvo i da se suprotstavlja takvim pojavama u okruženju
VI-A.19	da objašnjava značaj demokratskih procesa u društvu i da primenjuje principe demokratskog učešća u okviru škole;
VI-A.21	da razlikuje značenja pojmova: nacija, narod, etnička zajednica, građani i pojedinci; pojava: etnička i nacionalna pripadnost, patriotizam i nacionalizam, većina i manjina; kao i koncepta: teritorija, region, država, društvo, vlast i sl., i da ih adekvatno koristi u različitim kontekstima;
VI-A.22	da identifikuje i poštuje sve nacionalne simbole države Republike Sjeverne Makedonije i da ispoljava osećaj pripadnosti državi;
VI-A.25	da objašnjava karakteristike prirodne i društvene sredine i njihovu povezanost sa organizacijom života ljudi;
VI-A.29	da identifikuje razlike i sličnosti između najzastupljenijih svjetskih religija i ateizma/agnosticizma, sa posebnim osvrtom na etičke norme i vrednosti koje zastupaju.
<i>Učenik/učenica razumije i prihvata da:</i>	
VI-B. 1	ne smije da vrši diskriminaciju na osnovu razlika među ljudima (polna i etnička pripadnost, uzrast, sposobnosti, socijalni status itd.);
VI-B. 2	svi ljudi, uključujući i djecu, imaju pravo da izražavaju svoja mišljenja i stavove i da učestvuju u donošenju odluka koje se odnose na njihove potrebe i interese;
VI-B.4	neselektivno poštovanje ljudskih prava i sloboda je ključno za dobrobit pojedinaca i društva u celini;
VI-B.5	jednakost, ravnopravnost i socijalna kohezija su neophodni za uspješno funkcionisanje zajednice;
VI-B.6	lični angažman i saradnja sa drugima su od suštinskog značaja za ostvarivanje zajedničkog javnog interesa;
VI-B.7	svaki građanin je dužan da se odgovorno ponaša prema sugrađanima, zajednici i društvu u celini, stalno imajući u vidu posledice svojih postupaka po druge i okolinu;
VI-B. 8	svaki građanin je dužan da poštuje zakone, pravila i propise koji regulišu ponašanje ljudi i funkcionisanje institucija;
VI-B.9	svaki građanin treba da preuzme odgovornost za promene u prirodi izazvane ljudskim aktivnostima;
VI-B.11	svako ima pravo da izabere koju će religiju smatrati svojom, odnosno da izabere da ne pripada nijednoj religiji/veri, bez posledica po osnovu napravljenog izbora;
VI-B.12	naša država je multikulturno/multietničko društvo u kojem žive pripadnici različitih kultura/etničkih zajednica i svaki njen građanin je odgovoran da doprinosi interkulturnoj razmeni i poštovanju ljudskih prava u interesu zajedničkog življenja u integrisanom, etnički kohezivnom društvu.
VI-B. 13	nacionalni identitet, koji proističe iz pripadnosti državi Republika Sjeverna Makedonija, predstavlja bitnu komponentu identiteta svih građana države.

Nastavni program obuhvata i relevantne kompetencije iz sledećih transverzalnih oblasti Nacionalnih standarda:

Jezička pismenost, Matematika i prirodne nauke, Digitalna pismenost, Lični i socijalni razvoj, Tehnika, tehnologija i preduzetništvo i Umjetničko izražavanje i kultura

<i>Učenik/učenica zna i/ili umije:</i>	
I-A.2	da poznaje i koristi različite oblike pisanog izražavanja: književne (pjesma, kratka priča, izlaganje/govor, književni esej, dnevnik i sl.) i neknjiževne (tematski esej, izveštaj, zahtjev, saopštenje, reklama i sl.);
I-A.3	da vodi kritički i konstruktivan dijalog, argumentovano iznoseći svoje stavove;
I-A.5	da pripremi i održi govor različite sadržine i za različitu svrhu, imajući u vidu auditorijum (uzrast i etničku/kulturnu raznolikost);
I-A.8	da razumije sadržaje zvučnih poruka: da umije da ih izdvoji, analizira, proceni/vrednuje i sažme informacije iz poruka i da ih izrazi (pismeno i usmeno) sopstvenim rečima;
I-A.9	da razumije sadržaje pisanog teksta: da umije da ih izdvoji, analizira, proceni/vrednuje i sažme informacije iz teksta i da ih izrazi (pismeno i usmeno) sopstvenim rečima;
I-A.10	da razumije vizuelno prikazane sadržaje (dijagrame, tabele i grafikone, ilustracije, animacije i sl.), da umije da ih izdvoji, analizira, proceni/vrednuje i sažme, kao i da ih objasni (pismeno i usmeno);
I-A.12	da koristi informacije iz različitih izvora i medija i da im pristupa kritički, uzimajući u obzir izvor, kontekst, svrhu i pouzdanost predstavljenih informacija.
III-A.25	da odluči kako da proveri rezultate i razmatra da li je odgovor razuman u kontekstu problema,
III-A.29	da razmatra i bira ideje, posmatra, predviđa i postavlja pretpostavke (hipoteze), da prikupi i proceni dokaze, proveri predviđanja, da planira, organizuje i sprovodi istraživanje, da evidentira, obrađuje, analizira i prezentuje rezultate, ocenjuje i diskutuje o zaključcima;
IV-A.9	u komunikaciji s drugima u multikulturalnom digitalnom prostoru, poštuje različite učesnike i prati pravne, kulturne i etičke norme ponašanja u digitalnom prostoru;
IV-A.10	da vodi računa o svom digitalnom identitetu, bezbednosti i reputaciji i da poštuje politike privatnosti;
IV-A.12	da istražuje mogućnosti za korišćenje različitih modela i simulacija, kombinovanje statičnih i dinamičkih prikaza, zvuka, teksta i slika radi modifikovanja ili kreiranja jednostavnih kreativnih multimedijalnih proizvoda sa konkretnom namenom i za određenu publiku;
IV-A.13	da definiše kriterijume za kvalitet digitalnih proizvoda i rešenja, uključujući inovativnost i korisnost
V-A.3	da identifikuje različite komponente sopstvenog identiteta koji se gradi na osnovu pripadnosti različitim društvenim grupama (na primer: rodni, etnički i nacionalni identitet) i različitim ulogama koje ima u životu (na primer: učenik, sin/ćerka);
V-A.4	da procijeni sopstvene sposobnosti i postignuća (uključujući prednosti i mane) i da na osnovu toga odredi prioritete koji će mu omogućiti razvoj i napredovanje;
V-A.5	da prepoznaje emocije kod sebe i kod drugih, da uoči posledice sopstvenih emocionalnih reakcija u različitim situacijama i da primenjuje odgovarajuće strategije za suočavanje sa emocijama;
V-A.6	da postavlja ciljeve za učenje i lični razvoj i da radi na prevazilaženju izazova koji se javljaju na putu njihovog ostvarenja;

V-A.7	da koristi sopstvena iskustva radi olakšavanja procesa učenja i prilagođavanja sopstvenog ponašanja u budućnosti;
V-A.8	da svoje vreme organizuje na način koji će mu omogućiti da efikasno i efektivno ostvari postavljene ciljeve i zadovolji sopstvene potrebe;
V-A.9	da predvidi posljedice svojih postupaka i postupaka drugih po sebe i po druge;
V-A.10	da primjenjuje etičke principe kada vrednuje ispravno i pogrešno u svojim i tuđim postupcima i da ispolji vrlinske karakterne osobine (kao što su: poštenje, pravičnost, poštovanje, strpljenje, briga, pristojnost, zahvalnost, odlučnost, hrabrost i samodisciplina);
V-A.11	da djeluje samostalno, sa potpunom svešću o tome od koga, kada i kako može da zatraži pomoć;
V-A.12	uspješno da se nosi sa socijalnim pritiscima;
V-A.13	da komunicira sa drugima i da se predstavi na način primeren situaciji;
V-A.14	da aktivno sluša i reaguje na odgovarajući način, pokazujući empatiju i razumijevanje za druge i izražavajući sopstvene brige i potrebe na konstruktivan način;
V-A.15	da sarađuje sa drugima u ostvarivanju zajedničkih ciljeva, deleći sopstvena gledišta i potrebe sa drugima i imajući u vidu gledišta i potrebe drugih;
V-A.16	da prepoznaje probleme u odnosima sa drugima i da im pristupa konstruktivno u rešavanju konflikata, poštujući prava, potrebe i interese svih uključenih strana;
V-A.17	da traži povratnu informaciju i podršku za sebe, ali takođe pružaju konstruktivne povratne informacije i podršku u korist drugih;
V-A.18	da istražuje, postavlja relevantna pitanja radi otkrivanja problema, analizira i procenjuje informacije i sugestije i proverava pretpostavke.
V-A.19	da daje predloge, da razgleda razne mogućnosti i da predviđa posledice u cilju izvođenja zaključaka i donošenja racionalnih odluka;
V-A.21	da analizira, proceni i unapredi sopstveno učenje.
VII-A.9	da aktivno učestvuje u timskom radu prema usvojenim pravilima i sa doslednim poštovanjem uloge i doprinosa svih članova tima;
VIII-A.3	da izražava sopstvene ideje, iskustva i emocije koristeći umjetničke ili druge oblike kreativnog izražavanja (individualno ili kolektivno);
VIII-A.5	da pokazuje poznavanje sopstvene kulture i različitih načina njenog izražavanja kroz književnost i vizuelne umjetnosti, muziku i ples, građevine i druge kulturne produkte;
VIII-A.6	da identifikuje razlike i sličnosti između sopstvene kulture i drugih kultura u užem i širem okruženju i da analizira njihovu povezanost i međuzavisnost;
VIII-A.7	da prepoznaje i objašnjava kako se kulturne karakteristike menjaju tokom vremena i u različitim kontekstima;
VIII-A.10	da identifikuje i preispita stereotipe i predrasude prema pripadnicima drugih kulturnih grupa koje se manifestuju u njegovom okruženju;
VIII-A.12	da tumači svijet ne samo iz ugla pripadnika svoje kulture, već i kroz perspektivu drugih kultura.
<i>Učenik/učenica razumije i prihvata da:</i>	
I-B.1	preko izučavanja maternjeg jezika razvija se sopstveni jezički i kulturni identitet, a kroz jezičku komunikaciju prenosi se kulturno nasleđe i kultura življenja;
I-B.3	čitanjem tekstova različite sadržine i strukture razvija se pismenost, formira se šira slika o sebi i svijetu i podstiče se pisanje iz potrebe i zadovoljstva;

I-B.4	sadržaj i način izražavanja sopstvenog mišljenja mogu doprineti očuvanju i unapređenju komunikacije, ali i izazvati nerazumijevanje i konflikte;
III-B.5	znatiželja i inovativnost su ključne za razvoj naučnoistraživačkog mišljenja;
III-B.9	potrebno je razumijeti prednosti, ograničenja i rizike naučnih teorija i njihove primjene, kao i pokazivati razvijen odnos prema donošenju ispravnih odluka i izgradnji vrijednosti, uključujući i moralni aspekt u rešavanju problema.
IV-B.3	potencijali IKT će se povećati i treba ih pratiti i koristiti, ali i da postoji kritički odnos prema pouzdanosti, povjerljivosti i utjecaju podataka i informacija koji su dostupni putem digitalnih uređaja;
IV-B.4	u digitalnom prostoru važno je obezbediti zaštitu identiteta, privatnosti i emocionalne sigurnosti, ne koristiti govor mržnje i sajber nasilje i poštovati pravila i norme komunikacije u digitalnim zajednicama;
IV-B.5	informacije dostupne u digitalnom prostoru treba koristiti etički, u skladu sa definisanim pravilima i za dobrobit ljudi;
V-B.2	spoznaja o sopstvenom identitetu doprinosi jačanju samopouzdanja i razvoju ličnosti;
V-B.3	da vlastita postignuća i dobrobit u najvećoj mjeri zavise od truda koji sam/sama ulaže i rezultatima koje sam/sama postiže;
V-B.4	da svaki postupak koji preduzme ima posljedice po njega/nju i/ili njegovu okolinu;
V-B.7	inicijativnost, upornost, istrajnost i odgovornost važni su za izvršavanje zadataka, postizanje ciljeva i savlađivanje izazova u svakodnevnim situacijama;
V-B.8	interakcija s drugima je dvosmerna - kao što ima pravo da traži od drugih da mu omoguće zadovoljenje ličnih interesa i potreba, tako ima i odgovornost dati prostor drugima da zadovolje njihove interese i potrebe;
V-B.9	traženje povratne informacije i prihvatanje konstruktivne kritike dovodi do sopstvenog napretka na individualnom i društvenom planu;
VII-B.4	radna etika, kulturna osetljivost i odnos prema drugima važni su za stvaranje i održavanje pozitivne radne klime;
VII-B.5	resursi nisu neograničeni i treba ih koristiti odgovorno;
VIII-B.3	poštovanje i promovisanje sopstvene kulture doprinosi jačanju kulturnog identiteta i dostojanstva;
VIII-B.4	kulturna raznolikost utiče na razvoj identiteta pripadnika različitih kultura;
VIII-B.5	razlike među kulturama treba posmatrati kao prilike za učenje i kao izazove za međusobno razumijevanje i napredak;

VIII-B.6	Poštovanje i promovisanje drugih kultura doprinosi obezbjeđivanju poštovanja sopstvene kulture od strane drugih.
----------	--

REZULTATI UČENJA

Tema: ETIKA I RELIGIJA Ukupno časova: 19	
Rezultati učenja Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da: 1. Objašnjava etičke principe i moralne vrijednosti i njihovu primjenu u svakodnevnom životu; 2. Opisuje glavne religije u svijetu i objašnjava ulogu religije u savremenom društvu; 3. Objašnjava etičke principe koji su zajednički svjetskim religijama, njihov pozitivan utjecaj na život ljudi i izazove koje nose u savremenom svijetu;; 4. Objašnjava karakteristike sekularne države Učenik/učenica razvija: 5. Moralni integritet i sposobnost da se izbjegnu neprihvatljivi moralni postupci i odluke. 6. Poštovanje uvjerenja drugih, bez obzira na vjeroispovest kojoj pripadaju ili ako su ateisti.	
Sadržaji (i pojmovi)	Standardi ocenjivanja
• Etika i moral (Osnovne etičke kategorije: dobro, zlo; moralne vrijednosti: jednakost, poštenje,	• Objašnjava (pomoću primjera) značenje osnovnih etičkih kategorija: dobro i zlo.

empatija, odgovornost, skromnost, pravednost, dosljednost; humanost; moralna dilema; moralno ponašanje; moralne norme, integritet, etički kodeks)	• Objašnjava (pomoću primera) primenu moralnih vrednosti (jednakost, poštenje, empatija, odgovornost, skromnost, pravednost, dosljednost, humanost) u svakodnevnim odlukama i ponašanju. • Objašnjava kako se moralne vrednosti pojedinca formiraju pod utjecajem okruženja. • Identifikuje potencijalne moralne dileme u različitim situacijama svakodnevnog života. • Objašnjava moralno i nemoralno ponašanje u skladu sa etičkim principima. • Koristi primere kako bi opisao/la osobine ličnosti sa integritetom. • Upoređuje moralno i nemoralno ponašanje sa zakonskom regulativom. • Objašnjava ulogu etičkih kodeksa u odgovornom ponašanju ljudi u različitim profesijama.
• Religija danas (religije: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam, budizam; verska pripadnost: pravoslavni, muslimani, katolici, protestanti, Judeji/Jevreji, ateisti; verski objekti: crkve, džamije, katedrale, sinagoge, hramovi; sveštenici: pop, hodža, otac, rabin; Biblija, Kuran, Talmud, Mahabharata, Ramajana; Gospod, Hristos, Alah, Muhamed, Brama, Šiva, Višnu, Buda; reinkarnacija, zagrobni život; pravo na versku slobodu i slobodu uverenja; međureligijski dijalog.))	• Opisuje hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam i budizam kroz njihove osnovne karakteristike. • Objašnjava ulogu religije kao izvora utjehe i smisla života. • Objašnjava utjecaj religije na moralne vrijednosti i ponašanje. • Objašnjava utjecaj religije na formiranje osećaja zajedništva i na kulturu, običaje i tradiciju u različitim dijelovima svijeta. • Objašnjava pravo na versku slobodu i slobodu uverenja (prava vernika da slede svoja uverenja bez diskriminacije ili nasilja i pravo svakog čoveka da izabere ili ne izabere versku pripadnost). • Objašnjava značaj međureligijskog dijaloga za obezbeđivanje mira i stabilnosti u savremenom društvu.
• Zajednički etički principi religija (religijski principi: zlatno pravilo, pravednost i pravičnost, saosećanje i milosrđe, iskrenost i ljubav prema istini, darežljivost i dobrotvornost, podrška zajednici i solidarnost, smirenost i nenasilje, opraštanje, poštovanje života; religijski ekstremizam)	• Navodi najmanje šest etičkih principa koji su zajednički za sve ili za većinu religija u svijetu. • Objašnjava (putem primjera) zajedničke etičke principe u religijama u svijetu. • Objašnjava kako religijski principi utiču na ponašanje i odluke ljudi u svakodnevnom životu. • Objašnjava izazove i pozitivne utjecaje religijskih uvjerenja na mir u svijetu. • Navodi i objašnjava izazove povezane sa utjecajem religija u svijetu: dogmatizam i netolerancija, potiskivanje kritičkog mišljenja, promovisanje rodne nejednakosti, otpor prema kulturnim i društvenim promenama, zloupotreba autoriteta.
• Sekularizacija (sekularna država, sekularno obrazovanje, sekularno pravosuđe)	• Objašnjava dobrobiti od odvajanja crkve i države u procesu sekularizacije.. • Objašnjava šta znači sekularno obrazovanje i sekularno pravosuđe. • Identifikuje i objašnjava narušavanje sekularnosti u datim situacijama.

Primeri aktivnosti

- Nastavnik objašnjava osnovne etičke kategorije: dobro i zlo. Zatim učenici, podeljeni u grupe, dele iskustva iz svakodnevnog života koja se mogu povezati sa dobrim i zlim postupcima, pa svaka grupa bira po jedan primer za svaku etičku kategoriju koji će predstaviti ostalima. Svaka grupa iznosi svoje primere, a ostali učenici mogu postavljati pitanja i tražiti pojašnjenja zašto je dati primer ilustracija dobra ili zla. Na kraju se zaključuje da su ove osnovne etičke kategorije relevantne za njihove živote i da imaju značajan utjecaj na njihove odnose s drugim ljudima, na njihove zajednice (porodicu, komšiluk, školu) i na društvo u celini.
- Učenici prate prezentaciju u kojoj nastavnik objašnjava šta se podrazumeva pod moralnim vrednostima i navodi sledeće: jednakost, poštenje, empatija, odgovornost, skromnost, pravednost, doslednost, humanost. Zatim učenici, podeljeni u grupe, dobijaju papiriće na kojima su napisane po dve moralne vrednosti (npr. jednakost i doslednost, pravednost i skromnost itd.) sa zadatkom da putem zajedničke diskusije odrede kako porodica, škola i mediji doprinose/mogu da doprinesu razvoju tih moralnih vrednosti kod učenika i da navedu primere koji to ilustruju. Nakon što sve grupe predstave svoj rad, u otvorenoj diskusiji se navode primeri situacija koje ukazuju na to kako moralne vrednosti utiču na svakodnevne odluke i ponašanje ljudi (npr. Humanost je kada neko donira odeću stradalima u zemljotresu).
- Učenicima se predstavlja sledeći problem:
Vi ste kapetan broda koji tone na otvorenom moru. U poslednjem čamcu za spasavanje ima mesta samo za 8 osoba, a sa vama se nalazi ukupno 10 osoba koje treba spasiti: penzionisani lekar, trudnica, mladi bračni par, dete od 12 godina, nastavnica, mehaničar, vojnik i beskućnik koji se švercovao na brodu. Imate 5 minuta da odlučite kojih 8 osoba će se ukrcati u čamac.

Učenici se dele u grupe i svaka grupa u roku od 5 minuta odlučuje koji ljudi će se ukrcati u čamac za spasavanje. Nakon što svaka grupa predstavi svoju odluku, vodi se otvorena diskusija po sledećim pitanjima: (1) Na osnovu kojih kriterijuma ste odlučili? (2) Da li su donesene odluke ispravne ili pogrešne? Zašto? [Očekivani odgovor: Ne postoji jedinstveno i univerzalno rešenje, te se ne može govoriti o pogrešno ili ispravno donetim odlukama.] (3) Koje moralne vrednosti su ispoštovane u donetoj odluci? Koje moralne vrednosti su zanemarene? (4) Kakve moralne dileme pokreće ovaj scenario? / Koje moralne vrednosti su suprotstavljene u procesu odlučivanja?

Na kraju se zaključuje da nas moralne dileme u svakodnevnom životu primoravaju da dajemo prednost jednim moralnim vrednostima u odnosu na druge, zbog čega su odluke koje se donose u takvim situacijama teške i složene.

- Učenici se dele u male grupe i svaka grupa dobija po jednu od sledećih situacija: prepisivanje pismenog zadatka, pronalaženje izgubljenog novčanika, deljenje uvreda na društvenim mrežama, tajno branje voća iz dvorišta komšija, prikrivanje kolege koji je ukrao novac iz firme, krađa čokolade iz prodavnice i sl. Polovina grupa treba da osmisli i prikaže kako bi izgledalo moralno ponašanje u „njihovoj“ situaciji, a druga polovina kako bi izgledalo nemoralno ponašanje u istoj situaciji. Potom, svaka grupa (jedna po jedna) predstavlja svoj rad, a dobrovoljci iz drugih grupa navode kako bi izgledalo suprotno ponašanje u istoj situaciji (ako grupa predstavi moralno ponašanje, drugi daju primer nemoralnog, i obrnuto). Na kraju, u otvorenoj diskusiji se zaključuje koje moralne vrednosti usmeravaju moralno ponašanje.

- Nastavnik predstavlja karakteristike ličnosti sa integritetom kroz dolenavedene tvrdnje. Nakon čitanja svake tvrdnje, učenici dižu palac (👍) ukoliko im se sviđaju osobine/ponašanje navedeno u tvrdnji..
 - Osoba sa integritetom postupa ispravno čak i onda kada niko je ne posmatra.
 - Osoba sa integritetom je iskrena, pravedna i ne pretvara se pred drugima.
 - Osoba sa integritetom drži se svojih vrednosti i principa i preuzima odgovornost za svoje postupke.
 - Osoba sa integritetom ima jak moralni kompas koji je vodi da donosi dobre odluke i da se prema drugima odnosi sa poštovanjem.
 - Osoba sa integritetom pokazuje doslednost u onome što govori i radi, zbog čega joj drugi veruju.
 - Osoba sa integritetom ima jak karakter koji se ogleda u svemu što radi

Učenici, podeljeni u manje grupe, izvlače po jednu iz kompleta listića na kojima su napisane sledeće situacije iz školskog konteksta (po jedna na svakom listiću):

1. Učenik A prepisuje domaći zadatak od svog druga i predaje ga nastavniku kao da je njegov sopstveni.
2. Učenik B širi lažne glasine o drugom učeniku iz svog odeljenja kako bi stekao popularnost među vršnjacima.
3. Učenik V je od strane nastavnika određen da učestvuje u grupnom projektu iz predmeta Prirodne nauke, ali iako ne učestvuje u radu, na kraju se potpisuje kao da je doprineo projektu.
4. Učenik G ne dozvoljava saučeniku da igra fudbal sa grupom zato što mu je drugi učenik obećao neku uslugu ako to učini.
5. Učenik D laže roditelje da je na testu dobio ocenu 5 kako bi mu dozvolili da ide na rođendan kod druga
6. Učenik Đ prepisuje domaći zadatak sa interneta i predaje ga kao da ga je sam sastavio.
7. Učenik E pozajmljuje knjigu od saučenika, ali je izgubi, a pred drugima tvrdi da ju je vratio.
8. Učenik Ž nalazi novčanik koji je ispao drugom učeniku i prisvaja ga nakon što se uveri da ga niko nije video.
9. Učenik Z najčešće kasni na dogovorene susrete sa drugarima i uvek izmišlja razloge, obećavajući da će sledeći put stići na vreme.

Zadatak grupa je najpre da utvrde koje moralne vrednosti nisu ispoštovane i koje od navedenih karakteristika integriteta nedostaju kod učenika opisanog u „njihovoj“ situaciji, a zatim da osmisle i opišu drugu situaciju iz školskog života u kojoj neki učenik ispoljava nedostatak druge karakteristike integriteta. Nakon predstavljanja urađenog pred celom odeljenjskom zajednicom, vodi se otvorena diskusija o sledećim pitanjima: (1) Koje ljude smatramo moralnijim – one koji imaju integritet ili one koji ga nemaju? Zašto?

(2) Zašto je važno da ljudi imaju integritet? Kako integritet utiče na reputaciju ljudi? (3) Kako integritet utiče na međuljudske odnose i prijateljstvo među ljudima? Koji su izazovi u održavanju integriteta u današnjem društvu? Na kraju se zaključuje da ličnosti koje poseduju integritet uživaju veću reputaciju, ali su vrlo često izložene izazovima koji dovode u pitanje dosledno poštovanje moralnih vrednosti, zbog čega je neophodno da znaju kako da uspešno odole društvenim pritiscima.

- Učenici se dele u male grupe i svaka grupa dobija radni listić sa istim situacijama iz prethodne aktivnosti: prepisivanje pismenog zadatka, pronalaženje izgubljenog novčanika, širenje uvreda na društvenim mrežama, tajno branje voća iz dvorišta komšija, prikrivanje kolege koji je ukrao novac iz firme, krađa čokolade iz prodavnice.

Zadatak grupa je da identifikuju posledice nemoralnog ponašanja po osobe koje su se ponašale na takav način.

Nakon što sve grupe prezentuju svoj rad, vodi se otvorena diskusija o sledećim pitanjima:

(1) U kojim situacijama bi osobe koje su se nemoralno ponašale snosile zakonske posledice (npr. morale bi da plate novčanu kaznu, bile bi izvedene pred sud ili poslate u zatvor)?

(2) Šta bi se dogodilo ukoliko su u pitanju odrasle osobe, a šta ukoliko su deca?

i zajednički se zaključuje da postoji poklapanje između moralnih i pravnih normi, ali i da postoji razlika između onoga što se smatra moralnim/nemoralnim ponašanjem i onoga što se smatra pravno opravdanim/neopravdanim (kažnjivim ili ne), jer pravne norme utvrđuje država putem zakona kojima definiše šta je pravedno, dok moralne norme utvrđuje društvena sredina u kojoj pojedinac funkcioniše.

- Učenici se dele u grupe i svaka grupa dobija pristup elektronskoj verziji jednog od sledećih etičkih kodeksa: KODEKS medicinske deontologije (Lekarska komora), Etički kodeks psihologa (Komora psihologa), Kodeks sudijske etike (Udruženje sudija), Etički kodeks inspektora (Inspekcijski savet). Zadatak grupa je da analiziraju „svoj“ kodeks s ciljem da identifikuju moralne vrednosti i moralno ponašanje koje se zahteva od osoba koje se bave datom profesijom.

Nakon prezentacije urađenog od strane svih grupa, vodi se otvorena diskusija kroz koju treba da se izvede zajednički zaključak o ulozi etičkih kodeksa u odgovornom ponašanju ljudi u različitim profesijama.

- Učenici, podeljeni u pet grupa, na osnovu istraživanja na internetu pripremaju po jednu brošuru za svaku od sledećih religija: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam, budizam. U svakoj brošuri, kroz tekst i slike, prikazani su odgovori na sledeća pitanja:

1. *Kako se nazivaju pripadnici date religije?*
2. *Kako se nazivaju verski objekti karakteristični za datu religiju, kako izgledaju i šta se u njima dešava?*
3. *Koji je naziv svete knjige u datoj religiji?*
4. *Šta predstavlja Bog/Hrist/Alah/Muhamed/Brama/Šiva/Višnu/Buda u datoj religiji?*
5. *Prema verovanju, šta se dešava sa ljudima nakon smrti u datoj religiji?*

Svaka grupa radi na posebnom pitanju i, kroz odgovore za svaku religiju ponaosob, doprinosi kreiranju brošure. Za svaku brošuru se izrađuje naslovna strana sa nazivom religije i odgovarajućim ilustracijama. Brošure su dostupne svim učenicima radi proučavanja. Na kraju, nastavnik naglas postavlja pitanja, a učenici daju odgovore. Po mogućstvu, ovaj dio aktivnosti može se realizovati u vidu kviza.

- Učenici se dele u grupe i svaka grupa dobija radni list sa opisom jedne od sledećih religija: hrišćanstvo, islam, budizam i hinduizam. U opisima su izostavljeni nazivi religija, božanstava i svetih knjiga, a na tim mestima ostavljene su prazne linije. Zadatak grupa je najpre, putem internet istraživanja, da otkriju na koju religiju se odnosni dati opis i da popune prazna mesta, a zatim da pripreme prezentaciju u kojoj će izdvojiti ključne momente iz opisa koji pokazuju ulogu „njihove“ religije kao izvora utehe i smisla života. Kao model mogu poslužiti sledeći tekstovi:

-(o hrišćanstvu)

_____ (pripadnici religije) veruju da smisao života proističe iz vere u _____ (Božjeg sina). _____ (religija) uči da se spasenje ne zaslužuje delima ili dobrim postupcima, već da je to dar Božje milosti koji se zadobija verom u _____ (Božjeg sina). Vera u _____ (Božjeg sina) omogućava lični odnos s Bogom i vernicima pruža pristup Božjoj utesi koja ih vodi kroz život. Vera u _____ (Božjeg sina) poziva vernike da žive u ljubavi s drugima, da saosećaju s njima i brinu o njima. _____ (religija) stavlja snažan naglasak na ljubav i dobrotu i zahteva od vernika da se odnose prema drugima s empatijom i razumevanjem. Osnovna praksa u _____ (religiji) je molitva koja služi kao direktna

veza s Bogom. Kada čovek pati ili se nalazi u nevolji, molitva mu daje snagu i utehu, jer su vernici uvereni da Bog sluša njihove molitve i da će im pomoći. _____ (religija) uči vernike da pomažu onima kojima je pomoć potrebna kroz dela milosrđa. _____ (pripadnici religije) veruju u život posle smrti i u večnu nadu u vaskrsenje. Ta vera u zagrobni život pruža utehu u trenucima gubitka bližnjih i daje smisao teškim životnim situacijama.

- (o islamu)

Centralni koncept u _____ (religiji) je verovanje u jedinstvenost _____ (Boga), prema kojem je krajnji cilj u životu poštovanje i pokoravanje volji _____ (Boga). _____ veruju da je _____ stvorio ljude s ciljem da ga poštuju i da istinska uteha i smisao života proističu iz pokoravanja volji _____ i sledenja njegovih uputstava, onako kako su izložena u _____ (svetoj knjizi). Za _____ (pripadnike religije), ova sveta knjiga predstavlja izvor mudrosti i rešenja za izazove s kojima se suočavaju u životu. Molitve tokom dana obezbeđuju vernicima direktnu vezu sa _____ (Bogom), a kroz molitvu vernici nalaze utehu i osećaj duhovne obnove. _____ (religija) naglašava važnost nesebičnog i velikodušnog davanja i pomaganja onima kojima je to potrebno. _____ (religija) uči o značaju strpljenja u vreme izazova i zahvalnosti u vreme blagoslova. Vernici nalaze utehu i smisao u shvatanju da su i izazovi i blagoslovi testovi od _____ (Boga) i da je život na Zemlji privremen, dok je pravi cilj večni život koji sledi nakon smrti.

- (o budizmu)

_____ (religija) se zasniva na konceptu svesnosti o sadašnjem trenutku. Ova praksa pomaže vernicima da prepoznaju i prihvate sadašnje okolnosti, bez obzira na to da li su prijatne ili neprijatne. Ta svesnost predstavlja izvor utehe, jer ljudi uče da se ne vezuju previše za prošlost i budućnost. Prema _____ (religiji), patnja je neizbežan dio života. Prihvatanjem patnje kao dela ljudskog postojanja, vernici uče kako da je prihvate i kako da razvijaju saosećanje prema sebi i drugima. Cilj života u _____ (religiji) je dostizanje nirvane – stanja potpunog oslobođenja od kruga rađanja i smrti. Ostvarenje nirvane se smatra krajem patnje i dostizanjem večnog mira i utehe. Da bi se postigla nirvana, potrebno je ispravno razumijevanje, ispravan govor, ispravno delovanje, ispravne namere, uloženi ispravni napor i itd. Življenje u skladu s ovim doprinosi pronalaženju utehe i smisla u životu. _____ (religija) podstiče saosećanje i brigu za sva živa bića, što omogućava _____ (pripadnicima religije) da pronađu smisao u postojećem kontekstu međusobne zavisnosti.

- (o hinduizmu)

_____ (religija) veruje u ciklus samsare, koji predstavlja beskonačni krug rađanja, smrti i ponovnog rađanja. Vrlo važno za _____ (pripadnike religije) je verovanje u karmu, pod čim se podrazumeva da nečije postupke, namere ili napravljeni izbori imaju posledice po njegov ili njen život u sadašnjosti i budućnosti. Karma ohrabruje pojedince da donose odgovorne odluke i podstiče na ljubaznost, saosećanje i dela usmerena ka dobrobiti drugih, kako bi stvorili pozitivnu karmu koja će poboljšati njihovu budućnost. U _____ (religiji) se veruje da, kada ljudi čine dela koja ublažavaju patnju, pokazuju dobrotu i žele dobro drugim bićima, prikupljaju pozitivnu karmu. Ta pozitivna karma vodi ka boljem životu u budućnosti. Takođe, veruje se da joga, kao duhovna i telesna praksa, omogućava povezivanje tela i duha. Ona pomaže vernicima da poboljšaju svoje fizičko i duhovno blagostanje, kao i da pronađu smisao u iskustvu jedinstva duše i tela.

- Dok grupa prezentuje svoj rad, učenici iz ostalih grupa identifikuju sličnosti i razlike između prezentovane i „njihove“ religije. Na kraju, u okviru otvorene diskusije, utvrđuju se zajednički elementi i razlike među religijama u pogledu uloge koju imaju kao izvora utehe i smisla života za svoje vernike.
- Nastavnik učenicima predstavlja po jedan primer iz glavnih svetskih religija koji pokazuje na koji način religije doprinose razvoju moralnih vrednosti:

(1) **Hrišćanstvo: Misija Majke Tereze**

Majka Tereza je posvetila svoj život služenju siromašnima u Kalkuti, Indija. Njen rad predstavlja primer hrišćanskih vrednosti saosećanja, nesebičnosti i ljubavi prema bližnjem. Ona je osnovala organizaciju „Misionarke milosrđa“ koja pruža negu i podršku onima kojima je ona najpotrebnija.

(2) **Islam: Koncept zekata (milosrđe)**

Zekat je jedan od pet stubova islama i obavezuje muslimane da izdvoje dio svog imetka za one kojima je to potrebno. Ova praksa odražava islamske vrednosti milosrđa, saosećanja i pomaganja manje srećnima. Muslimani se podstiču da dele svoje bogatstvo sa siromašnima i onima koji se suočavaju sa životnim teškoćama.

(3) **Hinduizam: Posvećenost Mahatme Gandija**

Mahatma Gandhi, istaknuta ličnost u indijskom pokretu za nezavisnost, zalagao se za nenasilan otpor (ahimsa) protiv ugnjetavanja. Njegova posvećenost nenasilju duboko je ukorenjena u hinduističkim vrednostima istine, nenanošenja povreda i poštovanja svih živih bića.

(4) **Budizam: Dalaj Lama, dobitnik Nobelove nagrade za mir**

Tenzin Ćaco, 14. Dalaj Lama, duhovni je vođa tibetanskog budizma. Poznat je po svom zastupanju univerzalnih ljudskih vrednosti i značaju saosećanja u unapređivanju lične i društvene dobrobiti. Godine 1989. dobio je Nobelovu nagradu za mir zbog svoje nenasilne borbe za oslobođenje Tibeta i angažmana u vezi sa globalnim ekološkim problemima.

Nakon toga se otvara diskusija o navedenim primerima, sa ciljem da se istraži na koji način religijske vrednosti mogu uticati na oblikovanje ponašanja i usmeravanje pojedinaca u njihovoj težnji ka pravednijem i saosećajnijem svijetu (saosećanje, milosrđe, nenasilje, istrajnost i druge pozitivne vrline). Na kraju se zaključuje da je pozitivan utjecaj religije na moralne vrednosti nesumnjiv, ali da je u našem savremenom, pluralnom društvu podjednako važno da pojedinci održavaju kritičku distancu i neguju slobodarski duh, bez bezuslovnog sledbeništva prema religijskim autoritetima – iako religije mogu da ponude dragoceno moralno usmerenje, od ključne je važnosti da se prema njima pristupa kritički i slobodoumno.

- Učenici, podeljeni u pet grupa, dobijaju zadatak da istraže na koji način religije utiču na kulturu, običaje i tradiciju ljudi. Svaka grupa izvlači papirić na kojem je napisana pojedina religija i praznik (običaji, tradicije) povezani s njom i način njegovog proslavljanja:

(1) **Hrišćanstvo: Hristovo rođenje** (hrišćanska tradicija, proslavljanje rođenja Isusa, kako utiče na božićne običaje i tradicije širom sveta, uključujući scene rođenja, koledarske pesme i poklone);

(2) **Islam: Ramazan širom sveta** (tokom meseca Ramazana kako muslimani širom sveta poštuju post, praktikuju zajedničke molitve, kakvi su običaji, kako izgledaju obroci za iftar i noćne molitve i kako to stvara osećaj zajedništva);

(3) **Hinduizam: Divali festival svetlosti** (kulturni značaj Divalija, hinduističkog festivala svetlosti, kako se proslavlja paljenjem uljanih lampi, vatrometom i razmenom poklona i kako približava hindu zajednice);

(4) **Budizam: Meditacija i vežbanje svesnosti** (meditacija, zašto je danas postala kulturni trend, kako promoviše unutrašnji mir i lični rast).

(5) **Judaizam: Pesah** (značaj, tradicionalna jela i rituali koji su uključeni, kada se proslavlja, kako jača veze u jevrejskoj zajednici i očuvava kulturne tradicije).

Svaka grupa priprema prezentaciju svog istraživanja, nakon čega ostali učenici postavljaju pitanja. Potom nastavnik otvara diskusiju u kojoj se razmatraju pitanja vezana za religiju i njen značaj za kulturnu raznolikost, promovisanje različitih vrednosti, povezanost zajednice, očuvanje kulturnog nasleđa, toleranciju i zajedništvo različitih u društvu. Na kraju se zaključuje da je razumevanje utjecaja religije na običaje i tradiciju od suštinskog značaja za promovisanje tolerancije i podsticanje skladnog suživota u današnjem raznolikom svijetu.

- Nastavnik objašnjava učenicima pravo svakog čoveka da izabere ili da ne izabere versku pripadnost kao dio prava na versku slobodu i slobodu uverenja. Dodatno predstavlja šta znači ateizam i ko su ljudi koji sebe smatraju ateistima (ateizam nije religija već uverenje koje se odnosi na odsustvo vere u postojanje božanstava ili bogova, a osobe koje su ateisti ne veruju u postojanje božanstava i obično odbacuju ideju o postojanju svemoćne više sile). Potom nastavnik učenicima postavlja sledeća pitanja:

1. *Zašto su neki ljudi hrišćani, a drugi muslimani? Kako su se opredelili da pripadaju određenoj religiji?*
2. *Dali svi moraju da pripadaju nekoj religiji? Zašto?*
3. *Da li se pripadnici neke religije i ateisti razlikuju u pogledu moralnih vrednosti? Po čemu se razlikuje njihovo ponašanje?*
4. *Da li neka religija ima pravo da natera ljude da budu njeni pripadnici? Da li je dozvoljeno uskratiti nekome mogućnost da pripada nekoj religiji ili da bude ateista?*
5. *Da li neko ima pravo da nekome nameće da praktikuje neki verski obred? Ili da mu onemogućava da ga praktikuje? Ili da mu se podsmeva zato što praktikuje ili ne praktikuje?*

Cilj diskusije je da se zajednički zaključi da: (A) niko nema pravo da nekome nameće da li će pripadati nekoj religiji i kojoj, ili da izabere da ne pripada nijednoj religiji, i (B) vernici imaju pravo da slede svoja uverenja bez diskriminacije ili nasilja..

- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju radni list pod naslovom *Moguće negativne posledice sukoba među religijama*, u kojem su navedene različite mogućnosti. Njihov zadatak je da svaku mogućnost označe slovom T ako je smatraju tačnom (da je zaista moguća), odnosno slovom N ako je smatraju netačnom (da nije moguća). Primer takvih mogućnosti su:

- Napetost između pripadnika različitih religija (T)
- Saradnja između pripadnika različitih religija (N)
- Nasilje među verskim zajednicama (T)
- Fizički, psihološki i materijalni gubici za pripadnike jedne ili više religija (T)
- Poštovanje religije i običaja pripadnika drugih religija (N)
- Diskriminacija pripadnika manje zastupljenih verskih zajednica u društvu (T)
- Raseljavanje ljudi i izbegličke krize (T)
- Zajedničko proslavljanje različitih verskih praznika (N)
- Izolacija pripadnika manje zastupljenih verskih zajednica (T)
- Prinudna promena verskih praksi (T)

Po završetku zadatka, nakon što se zajednički utvrde koje su mogućnosti sa liste tačne (negativne posledice), nastavnik pokreće diskusiju sa svima na temu: *Kako se može sprečiti nastanak negativnih posledica u društvima?*, iz koje treba da proistekne zaključak da je najefikasniji način **međureligijski**

dijalog, koji omogućava da se saslušaju i uvažavaju potrebe svake verske zajednice, bez ugrožavanja potreba drugih i bez nadmetanja oko toga koja je religija „vrednija“ ili „ispravnija“ kada je reč o verovanjima i praksama.

- Učenici se dele u 5 grupa i svaka grupa izvlači po jedan papirić na kome je napisana jedna od sledećih religija: hrišćanstvo, islam, judaizam, hinduizam i budizam. Svaka grupa dobija zadatak najpre da istraži (na internetu) na koji način (kroz koji iskaz) je „zlatno pravilo“ zastupljeno u „njihovoj“ religiji, a zatim, kroz grupnu diskusiju, da otkrije na kojim etičkim principima i moralnim vrednostima se zasniva taj iskaz i da osmisli primere situacija iz svakodnevnog života u kojima se postupa u skladu sa tim pravilom i u kojima se postupa suprotno tom pravilu (npr. zato što ne želi da ga ogovaraju, ni on ne ogovara druge / iako ne želi da ga ogovaraju, on ipak ogovara druge). Nakon što svaka grupa predstavi iskaz i svoj rad i odigra scene, svi zajedno izvode zaključak o tome šta znači zlatno pravilo i koje su posledice njegovog poštovanja/nepoštovanja u svakodnevnom životu.
- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju po jedan radni list na kom su napisani i definisani sledeći religijski principi: (1) saosećanje i milosrđe, (2) iskrenost i ljubav prema istini, (3) darežljivost i dobrotvornost, (4) podrška zajednici i solidarnost, (5) smirenost i nenasilje, (6) opraštanje i (7) poštovanje života. Svaka grupa, za svako pravilo, treba da osmisli i opiše situaciju iz svakodnevnog života u kojoj se to pravilo primenjuje. Grupe rotiraju u predstavljanju pravila (jedno po jedno) i opisima njihove primene. Na kraju se zajednički diskutuje o tome kako religijski principi utiču na ponašanje i odluke ljudi u svakodnevnom životu.
- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju zadatak da identifikuju religijske principe koji doprinose miroljubivom pristupu konfliktima i mirnom suživotu. Nakon što svaka grupa predstavi svoja razmišljanja ostalima, u okviru otvorene diskusije izvodi se zajednički zaključak da svi religijski principi promovišu mir i mirno rešavanje konflikata. Potom nastavnik objašnjava pojam **religijski ekstremizam** i predstavlja delovanje organizacije **Al Kaeda**, nakon čega se u otvorenoj diskusiji sa učenicima zajednički zaključuje da ekstremistička tumačenja religijskih učenja mogu dovesti do nasilja, nasilnih sukoba i terorizma.
- Učenici prate prezentaciju nastavnika u kojoj se objašnjava svaki od sledećih izazova povezanih sa utjecajem religija u svijetu: (1) dogmatizam i netolerancija, (2) potiskivanje kritičkog mišljenja, (3) promovisanje rodne nejednakosti, (4) otpor prema kulturnim i društvenim promenama i (5) zloupotreba religijskog autoriteta. Zatim se učenici dele u 5 grupa i nakon istraživanja na internetu o svakom izazovu pojedinačno, grupe opisuju po jednu situaciju u kojoj se vidi utjecaj religije. Svaka grupa počinje sa radom na drugom izazovu, a nakon što ga opiše, predaje ga sledećoj grupi, koja se nadovezuje sopstvenim opisom situacije povezane sa istim izazovom.
Kada svih pet grupa daju primjere situacija za svih pet izazova, čitaju se svi primeri po izazovima i, uz pomoć nastavnika, bira se primjer koji najpreciznije opisuje određeni izazov.
- Nastavnik objašnjava učenicima značenje pojma **sekularizacija** (kao uklanjanje ili smanjivanje utjecaja religije u politici, obrazovanju, pravosuđu i kulturi, i kao razdvajanje vjerskih i političkih institucija). Zatim se učenici dijele u grupe i svaka grupa izvlači papirić sa jednom od sledećih prednosti sekularizacije: (1) zaštita prava na versku slobodu i slobodu uverenja, (2) obezbjeđivanje ravnopravnog statusa svim religijama i (3) sprečavanje vjerske diskriminacije. Pri tome, od svake grupe se traži da, uz pomoć informacija sa interneta, pripremi prezentaciju u kojoj će, kroz primjere iz svakodnevnog života, objasniti koja je korist za građane od „njihove“ prednosti i šta bi se dogodilo u vezi s tom prednošću ukoliko država nije sekularna. Nakon predstavljanja urađenog, u okviru otvorene diskusije se zaključuje da je **sekularizacija preduslov za ravnopravan tretman svih građana države**, bez obzira na njihovu vjersku pripadnost i bez obzira na to da li su vjernici ili ne).

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radne listove sa dve različite situacije koje ilustruju kršenje sekularnosti, od kojih se jedna odnosi na obrazovanje (npr. nastavnici teraju učenike da se mole u školi), a druga na pravosuđe (npr. sudija koji je pripadnik jedne religije presuđuje u korist pripadnika svoje religije bez odgovarajućih dokaza), pri čemu se situacije razlikuju od grupe do grupe. Od učenika se traži da identifikuju narušavanja (koje od prednosti sekularnosti ne mogu da se ostvare) i da argumentuju svoje mišljenje. Nastavnik čita opise situacija (jedan po jedan), i nakon svakog pročitano opisa, grupa koja je radila na toj situaciji ukazuje koja narušavanja je identifikovala i iznosi argumente za to, a ostale grupe prate i dopunjuju ukoliko ima potrebe. Na kraju, u okviru otvorene diskusije, zajednički se zaključuje kada obrazovanje i pravosuđe mogu da se smatraju sekularnim.

Tema: IDENTITET

Ukupno časova: 17

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. objasni šta je identitet, kako se formira i menja i od kojih aspekata se sastoji;
2. razlikuje lični i grupni identitet;
3. navede karakteristike ličnog identiteta i objasni utjecaj različitih faktora na njegovo formiranje;
4. objasni kako grupna pripadnost doprinosi formiranju grupnog identiteta;

Učenik/učenica:

5. razvijaće svest o sebi kroz prepoznavanje sopstvenih uverenja, interesovanja, jakih strana i izazova sa kojima se suočava;
6. kroz suočavanje sa grupnim identitetom, razvijaće empatiju i poštovanje različitosti i ceniće inkluzivnost i toleranciju;
7. postaće otvoreniji/otvorenija za prihvatanje novih ideja i promjena.

Sadržaji (i pojmovi)	Standardi ocenjivanja
• Pojam indentiteta (Faktori: pol, fizičke osobine, osobine ličnosti, vrijednosti, interesovanja, kultura, obrazovanje, profesija, partnerski i prijateljski odnosi, grupna pripadnost, uloge u užoj i široj sredini; lični i grupni identitet)	• Objašnjava šta se podrazumijeva pod pojmom identiteta koristeći sebe kao primjer. • Objašnjava kako se formira identitet i navodi primere kroz koje objašnjava utjecaj različitih faktora na formiranje identiteta. • Objašnjava razliku između ličnog identiteta i grupnog identiteta, koristeći primere. • Opisuje situacije iz stvarnog života u kojima identitet igra važnu ulogu.
• Lični identitet (fizičke osobine, psihološke karakteristike, biografski elementi; samopouzdanje, samopoštovanje, društveni medijum)	• Navodi aspekte ličnog identiteta i objašnjava ih putem primjera. • Objašnjava višedimenzionalnost identiteta na osnovu primjera. • Objašnjava (putem primjera) kako i zašto se identitet razvija i mijenja tokom života.

	• Objašnjava kako vrijednosti i uvjerenja pojedinca oblikuju njegov lični identitet i kako utiču na izbore koje pojedinac pravi, na njegove odnose s drugima i na posljedice njegovih postupaka na okolinu. • Objašnjava (putem primjera) kako je lični identitet povezan sa samopouzdanjem i samopoštovanjem. • Objašnjava ulogu porodice, škole i vršnjaka u oblikovanju ličnog identiteta. • Objašnjava povezanost između identiteta na društvenim mrežama i ličnog identiteta.
• Grupni identitet (formalne i neformalne grupe, rodni identitet, etnički identitet, nacionalni identitet)	• Navodi primere formalnih i neformalnih grupa i povezuje pripadnost tim grupama sa grupnim identitetom. • Objašnjava važnost pripadanja različitim grupama i prihvatanja individualnih razlika među pripadnicima iste grupe. • Navodi primere kroz koje objašnjava različite vrste grupnih identiteta. • Objašnjava ulogu porodice u formiranju rodnog identiteta. • Navodi karakteristike etničkog identiteta i objašnjava ih (kroz primjere) sa osvrtom na prednosti i izazove koje donosi raznolikost etničkih identiteta u multietničkim društvima. • Objašnjava značaj nacionalnog identiteta i navodi kako se manifestuje patriotizam
Primjeri aktivnosti • Svaki učenik dobija radni list Ko sam ja koji treba da popuni dopunjavanjem sljedećih rečenica: 1. Po rodu, ja sam _____ 2. Imam _____ godina. 3. Ja sam sin/ćerka _____. 4. Po etničkoj pripadnosti, ja sam _____. 5. Živim u gradu/selu _____ koje se nalazi u državi _____. 6. Učenik sam _____ razreda u školi _____. 7. Družim se sa _____. 8. U mojoj porodici dva najvažni praznika su _____ i _____. 9. Po vjerskoj pripadnosti, moji roditelji su _____. 10. Tri moje najdraže aktivnosti/hobija su: _____, _____ i _____. 11. Tri osobine koje me najbolje opisuju su: _____, _____ i _____. 12. U budućnosti želim da budem _____ Po popunjavanju radnog lista, nastavnik predstavlja šta znači pojam identiteta (način na koji pojedinac doživljava sebe kao ličnost i kao pripadnika različitih grupa), navodi i objašnjava faktore date u radnom listu koji doprinose formiranju identiteta (rod, uzrast, uloga unutar i van porodice, etnička	

pripadnost, mjesto stanovanja i država, osobine ličnosti, interesovanja, religija, prijateljski/drugarski odnosi) i naglašava da to nisu jedini faktori, već da postoje i drugi. Zatim se učenici dijele u male grupe u okviru kojih svaki učenik predstavlja svoj „identitet“, dijeleći opise koje je dao u radnom listu. Tom prilikom, unutar grupe se identifikuju zajedničke stvari i razlike u njihovim „identitetima“. Jedan predstavnik svake grupe predstavlja svoj „identitet“ pred odjeljenjem i ukazuje na to šta mu je zajedničko sa drugima u grupi, a šta mu je različito. Na kraju, kroz otvorenu diskusiju, zajednički se zaključuje da se identitet svakog čovjeka sastoji od mnogih isprepletanih i međusobno zavisnih aspekata i da ta multidimenzionalna kombinacija čini svaku individualu jedinstvenom — čak i onda kada ljudi naizgled djeluju slično zbog toga što dijele iste karakteristike.

- Učenici koriste radni list *Ko sam ja*, popunjen na prethodnom času. Dobijaju zadatak da odaberu pet od napisanih rečenica za koje smatraju da ih najbolje opisuju, odnosno pet stvari za koje smatraju da su im najvažnije, i tih pet da posebno napišu u novom radnom listu *Ko sam ja zaista*. Zatim, nastavnik objašnjava kako se formira identitet, naglašavajući ulogu ličnih iskustava i interakcija sa drugima u okruženju, koristeći hipotetičke primjere (npr: veoma važno za identitet jednog učenika može biti to što je muško, jer je tokom života uvideo da mu to donosi privilegije u odnosu na djevojčice; za neku učenicu može biti veoma važno što je starija sestra u porodici, jer joj je to omogućilo privilegovan položaj u odnosu na mlađu djecu u porodici). Zatim se učenici dijele u male grupe (različite od prethodnog časa), u okviru kojih svaki učenik predstavlja svoj „identitet“ kroz rečenice iz radnog lista *Ko sam ja zaista* i objašnjava koja su iskustva/interakcije sa drugima doprinjeli da mu te stvari postanu najvažniji dio identiteta. U nastavku, nekoliko dobrovoljaca na isti način predstavlja svoj identitet pred cijelim odeljenjem. Na kraju, u zajedničkoj diskusiji se rezimira kako lična iskustva i interakcije sa drugima u okruženju doprinose formiranju identiteta ljudi.
- Učenici koriste prethodno popunjeni radni list *Ko sam ja zaista*. Nastavnik objašnjava razliku između ličnog i grupnog identiteta (načina na koji svako od nas doživljava i identifikuje samog sebe, nasuprot načinu na koji se identifikuje i povezuje sa različitim grupama), pri čemu koristi primere koji se odnose na njegov lični identitet. Zatim se učenici dele u male grupe (različite od prethodnih časova), i svaka grupa dobija po dva lista: jedan sa naslovom *Lični identitet*, a drugi sa naslovom *Grupni identitet*. U okviru grupe, svaki učenik predstavlja svoj „identitet“, a dok to radi, cela grupa identifikuje da li se radi o opisu ličnog ili grupnog identiteta i to bilježi u odgovarajući list. Nakon završetka rada, grupe prezentuju oba lista pred cijelim odjeljenjem, a nastavnik provjerava tačnost i na tabli zapisuje tipične primjere opisa ličnog i grupnog identiteta. U okviru otvorene diskusije, za svaki od primjera učenici objašnjavaju zašto primjeri ilustruju karakteristike ličnog, odnosno grupnog identiteta.
- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju po jednu karticu na kojoj je opisana jedna situacija iz stvarnosti u kojoj identitet igra važnu ulogu. Pri tome, mogu se koristiti detaljniji opisi sledećih ili drugih situacija: (1) navijanje na među-školskim takmičenjima, (2) komunikacija lekara sa kolegama, pacijentima i prijateljima, (3) sukob oko lopte između učenika različite etničke pripadnosti, (4) deljenje informacija o sopstvenim aktivnostima na društvenim mrežama. Zadatak učenika u grupama je, kroz unutrašnju diskusiju, da odrede dio identiteta (lični ili grupni) pojedinaca koji učestvuju u situaciji, a koji igra važnu ulogu u njihovom ponašanju, i da objasne zašto tako misle. Po završetku zadatka, svaka grupa predstavlja situaciju i saznanja do kojih je došla pred celim odeljenjem, a ostali učenici imaju mogućnost da im postave pitanja radi pojašnjenja i mogućnost da daju dopune.
- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju radni list na kojem su napisani aspekti ličnog identiteta i faktori koji doprinose formiranju identiteta: (1) **fizičke osobine**: pol, boja kože, visina, težina, crte lica; (2) **psihološke karakteristike**: osobine ličnosti, sposobnosti, vrijednosti, interesovanja i uvjerenja; i (3) **biografski elementi**: obrazovanje, karijera, hobiji, iskustva i životni događaji). Zadatak grupa je da odaberu po dva faktora iz svakog od tri navedena aspekta (među onima koji prethodno nisu bili spominjani) i, kroz primjere iz stvarnosti, objasne kako ti faktori utiču na formiranje ličnog identiteta,

odnosno na način na koji različiti ljudi doživljavaju sebe (pr. za obrazovanje – neko ko je stekao više obrazovanje može da doživljava sebe kao važnijeg od nekoga ko je ostao na nižem nivou obrazovanja; prim. za visinu – neko ko je veoma nizak i okružen višima može da doživljava sebe kao manje vrednog u odnosu na više). Nastavnik poziva grupe koje su radile na konkretnim faktorima (jedan po jedan faktor) da predstavljaju svoj rad. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, se sumira da se lični identitet (doživljavanje samog sebe) formira pod međusobnim utjecajem načina na koji pojedinac doživljava i prihvata sopstvene fizičke i psihološke karakteristike i prethodna životna iskustva.

- Prema uputstvima koje daje nastavnik, svaki učenik piše sopstvenu „biografiju“, ređajući na vremenskoj liniji značajne događaje koje je doživeo/koji su mu se desili u životu, od rođenja do danas. Linija treba da započne navođenjem datuma rođenja i opisom porodice u kojoj je rođen (ko su bili članovi i u kakvim srodničkim odnosima), pa zatim slijede ostali važni događaji, pri čemu se na liniji označava uzrast kada su se dogodili i ispod ili iznad linije se daje kratak opis događaja (npr. sa 3 godine dobija sestru, sa 5 godina porodica se seli u novu kuću/stan i stiće nove drugare...). Nakon završetka zadatka, učenici se dijele u male grupe i u okviru grupa dele svoje „biografije“ i objašnjavaju kako su događaji navedeni u „biografiji“ uticali na njih. Po završetku rada u grupama, nekoliko dobrovoljaca predstavlja svoju „biografiju“ – prikazuju vremensku liniju na tabli (sa označenim uzrastima na njoj) i usmeno opisuju događaje koji su se tada dogodili i objašnjavaju kako su oni uticali na njih. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, zajednički se zaključuje da: (1) **doživljeni događaji** su dio životnog iskustva i kao takvi igraju značajnu ulogu u formiranju ličnog identiteta, jer utiču na to kako pojedinac doživljava samog sebe i kako gleda na svoje okruženje i na svijet u cjelini i (2) **identitet nije fiksni/statičan**, već se razvija i mijenja tokom života usled novostečenih iskustava (npr. ozbiljna ljubavna veza, roditeljstvo, promjena profesije, trauma) i utjecaja sredine (npr. sticanje prijatelja iz različitih kultura, preseljenje iz grada u selo, preseljenje u drugu državu).
- Na dva suprotna zida u učionici postavlja se po jedan papir: na jednom piše *potpuno se slažem*, a na drugom – *uopšte se ne slažem*. Nastavnik čita tvrdnju: *Svako dijete treba da odgovara za svoje postupke*, a učenici se raspoređuju bliže jednom ili drugom zidu u zavisnosti od toga da li i koliko se slažu ili ne slažu sa tvrdnjom. Nakon raspoređivanja, dio učenika koji se nalaze na različitim pozicijama objašnjavaju šta misle o datoj tvrdnji. Ista procedura se ponavlja i za tvrdnju: *Svako treba da pomogne djetetu koje maltretiraju druga djeca*. Nakon toga, nastavnik objašnjava da su u ovim tvrdnjama ugrađene dvije različite vrednosti (*odgovornost* i *pomaganje drugima*), koje mogu biti dio ličnog identiteta ukoliko ih pojedinac smatra veoma važnim i pridržava se njih u stvarnosti. Nakon datog objašnjenja, od učenika se traži da navedu i druge vrednosti koje oni sami smatraju važnim i trude se da ih poštuju. Slijedi prezentacija nastavnika u kojoj, kroz dati primjer, objašnjava kako vrijednosti i uvjerenja koja su dio ličnog identiteta utiču na: (1) izbore koje donosi pojedinac (npr. Sara cijeni kreativnost, nezavisnost i pomaganje drugima, vjeruje u važnost dobrobiti za zdravlje ljudi i u potrebu za životom u pravednom svijetu. Zato bira da bude psiholog-psihoterapeut, iako je roditelji ubeđuju da je bolje da postane ljekar ili advokat jer ima talenat za to), (2) na odnose pojedinca sa drugima (npr. druži se sa ljudima koji nemaju problem da iskažu sopstveno mišljenje i sa ljudima koji dobrovoljno pomažu u domu za stara lica) i (3) na efekte njegovih/njenih postupaka na okolinu (npr. kroz svoju profesiju pomaže ljudima koji imaju emocionalne probleme). Na kraju, učenici navode primjere vrijednosti i uvjerenja koja su njima lično važna i ukazuju na to kako ona utiču na izbore koje donose, odnose sa drugima i efekte na okolinu.
- Svaki učenik dobija po tri stikera (papirića koji mogu da se zalijepe na zid) i na svakom treba da napiše po jednu stvar koju bi želeo/želela da zna ili ume, ali još uvek ne može. Svaki učenik zatim lepi svoje stikere na različite delove zida u učionici (ili na tablu), a ostali učenici prvo mogu da ih razgledaju, a zatim da izaberu po 1–2 stikera drugih učenika koji navode nešto što bi i oni voleli, ali to nisu napisali na svojim stikerima (nisu se setili ili nisu bili svesni

da to žele). Učenici, stojeći u krugu, čitaju ono što je napisano na stikerima koje su odabrali (nešto što je neko drugi napisao da bi želeo, ali još uvek ne može). Dobrovoljci objašnjavaju zašto su to izabrali. Potom se vodi otvorena diskusija po sledećim pitanjima: (1) Koliko ste spremni da se angažujete kako biste Kako uspjeh ili neuspjeh u postizanju cilja utiče na identitet pojedinca? Na kraju se zaključuje da ulaganje u ostvarivanje interesovanja utiče na način na koji doživljavamo sebe, a način na koji se trudimo da postignemo postavljene ciljeve oblikuje naš lični identitet.

- Svaki učenik dobija po dvije nalepnice (papirića koji mogu da se zalijepe na zid) i na svaku treba da napiše po jednu stvar u kojoj je zaista dobar. Svako lijepi svoje nalepnice na različite dijelove zida u učionici (ili na tablu), a ostali učenici mogu prvo da ih pregledaju, a zatim da izaberu po jednu od tuđih nalepnica koja ukazuje na nešto u čemu bi njima lično bila potrebna podrška. Učenici, stojeći u krugu, čitaju ono što je napisano na nalepticama koje su izabrali (nešto što je neko drugi napisao da zaista dobro radi, a njima je potrebna podrška da bi i oni to mogli dobro da rade), nakon čega, nastavnik postavlja pitanje svima: **Kako ste uspjeli da naučite to da radite dobro?**, s ciljem da učenici shvate da ništa ne može dobro da se uradi bez uloženog truda. Zatim nastavnik objašnjava šta znače pojmovi samopouzdanje (verovanje u sopstvene sposobnosti) i samopoštovanje (slika o sopstvenoj vrijednosti, sopstvenom znanju i sopstvenim sposobnostima), nakon čega slijedi otvorena diskusija o pitanjima: (1) *Kako saznanje da nešto možemo uspešno da uradimo utiče na naše samopouzdanje i samopoštovanje? Zašto?* i (2) *Kako stvari u koje smo uložili trud i u kojima smo postigli uspeh (npr. sviranje pred publikom na koncertu, učešće na umjetničkoj izložbi sa crtežom, dobijanje pohvale ili nagrade za nešto što smo uradili) utiču na naše samopouzdanje i samopoštovanje?* Na kraju nastavnik objašnjava kako su samopouzdanje i samopoštovanje povezani sa ličnim identitetom (iskustvo pojedinca da može da završi zadatke i snađe se u situacijama, praćeno osećanjem sopstvene vrednosti i pozitivnom slikom o sebi) i zajedno sa učenicima zaključuje da je lični identitet, koji određuje način na koji pojedinac percipira sebe, veoma važan za samopouzdanje.
- Učenici, podijeljeni u male grupe, istražuju o ulozi porodice, škole i vršnjaka u oblikovanju ličnog identiteta. Na osnovu stečenih saznanja pripremaju tri odvojena proizvoda (postere, stripove i/ili kratke dramatizacije) koji prikazuju primjere događaja/scena iz stvarnosti u kojima se uočava utjecaj porodice, škole i vršnjaka. Nakon što sve grupe prezentuju svoje produkte, u otvorenoj diskusiji se rezimira na koji način oni utiču na formiranje ličnog identiteta dece (kroz njihovo ponašanje u različitim situacijama i kroz način na koji postupaju sa djecom) i koji faktori njihovog utjecaja najviše dolaze do izražaja (osobine ličnosti, sposobnosti, interesovanja, vrijednosti i uvjerenja djece).
- Učenici, podijeljeni u grupe, zamišljaju da treba da kreiraju profil izmišljene osobe za neku društvenu mrežu, pri čemu će polovina grupa izraditi profil muške, a druga polovina ženske osobe. Podaci za profil će se zapisivati na papir (ili u video-prezentaciji), umesto na stvarnoj društvenoj mreži. Profil treba da sadrži profilnu sliku, naslovnu sliku, korisničko ime, podatke o datumu rođenja, mestu stanovanja, obrazovanju, radnom mestu, interesovanjima ili hobijima, objave sa fotografijama korisnika sa događaja ili posjeta (sa ili bez drugih lica), podijeljene objave drugih osoba, broj prijatelja ili pratilaca i sl. (Fotografije mogu biti preuzete sa interneta ili sa otvorenih profila na društvenim mrežama, ali nikako sa zatvorenih profila sa ograničenim pristupom). Svaka grupa predstavlja „svoj“ profil celoj paralelki. Potom slijedi otvorena diskusija na sljedeća pitanja:
 1. *Kako se ljudi predstavljaju na društvenim mrežama? Kako je to različito od načina na koji se predstavljaju u stvarnom svijetu? Koji aspekti identiteta su istaknuti, a koji prikriveni u profilima na društvenim mrežama?*
 2. *Na koji način onlajn komunikacija sa drugima se razlikuje od komunikacije na društvenim mrežama? Koje su posljedice mogućnosti očuvanja anonimnosti koju nude društvene mreže?*
 3. *Po čemu se odnosi koji se stvaraju na društvenim mrežama razlikuju od odnosa u stvarnom svijetu?*

4. Kako društvene mreže utiču na naše doživljavanje sebe?

Iz diskusije treba da proizađu zaključci da se identitet koji osoba predstavlja na društvenim mrežama vrlo često razlikuje od njenog ličnog identiteta, najviše zbog potrebe da se prikaže u najboljem svjetlu, ali i da društvene mreže utiču na način na koji sebe doživljavamo u odnosu sa drugima (utiču na lični identitet).

- Učenici dobijaju radni list sa dve kolone: u jednoj su napisane sledeće „kategorije“: sportista/kinja, učenik/ca, izviđač/ica, dijete, djevojčica/dječak, sin/kćerka, brat/sestra/jedinac, pripadnik etničke zajednice (navedi koju _____), pripadnik vjerske zajednice (navedi koju _____), a druga je ostavljena prazna. Svaki učenik (individualno) treba da izabere tri kategorije koje ga najviše opisuju/definišu i u praznoj koloni pored njih da stavi znak H. Nakon završetka rada učenici se dijele u male grupe u okviru kojih diskutuju kako su napravili izbor i upoređuju svoje odgovore. Potom, nastavnik u istoj tabeli prikazanoj na tabli beleži izbore učenika – svaki učenik saopštava svoje izbore, a nastavnik stavlja crtice u drugoj koloni pored svake izabrane kategorije. U otvorenoj diskusiji se zaključuje da, iako postoje razlike u rangiranju kategorija, ipak izvesna grupa učenika je izabrala iste kategorije za koje smatra da ih najbolje opisuju. Nastavnik najprije ukazuje da izabrane kategorije predstavljaju nosioce grupnog identiteta i potom ih upisuje na tabli kao grupe koje preko pripadnosti ili uloge u njima određuju grupni identitet: rodna pripadnost, starosna pripadnost, uloga u porodici, pripadnost sportskom klubu, etnička pripadnost, vjerska pripadnost. Na kraju, na osnovu prethodno utvrđenih frekvencija kategorija koje učenici smatraju najvažnijim za svoj grupni identitet (tabela na tabli), zajednički se konstatuje koji grupni identiteti su najzastupljeniji (npr. rodni identitet, etnički identitet, porodični identitet, vjerski identitet, „profesionalni“ identitet, starosni identitet).
- Nastavnik objašnjava koje grupe se smatraju formalnim grupama (imaju definisane ciljeve, strukturu, pravila i procedure funkcionisanja), a koje neformalnim (sastavljene od ljudi koji se okupljaju spontano, obično zbog zajedničkih interesovanja, hobija ili druženja i nemaju jasno definisana pravila ili strukturu). Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju listu u kojoj su navedene različite grupe (npr. sportski timovi, izviđački odred, učenički parlament, školska paralelka, politička partija, navijačka grupa, grupa za vežbanje joge, planinarska grupa), sa zadatkom da ih rasporede u formalne ili neformalne. Nakon završetka rada, za svaku grupu iz liste nastavnik pita da li je odredili kao formalnu ili neformalnu, a jedan predstavnik iz svake grupe iznosi njihov odgovor i objašnjava zašto su tako odlučili. Nastavnik, po potrebi, koriguje argumente i ukazuje na tačan odgovor. Na kraju svi učenici diskutuju kako pripadnost određenoj grupi utiče na formiranje identiteta i zajednički se konstatuje da se grupni identitet pojedinca gradi na osnovu značaja koji pojedinac pridaje grupi, u zavisnosti od toga koliko se poistovećuje sa grupom i koliko je emotivno vezan za nju.
- Učenici se dijele u grupe i svaka grupa dobija radni list sa navedenim emocionalnim stanjima/doživljajima: radost, tuga, ponos, sram, podrška, solidarnost, empatija, prihvatanje, ljutnja, strahovanje, ogorčenost. Svaka grupa izvlači jedan papirić iz seta na kojem su napisane sljedeće grupe (po jedna na svakom papiriću): navijači sportskog tima, članovi političke partije, drugari iz istog društva, grupa planinara. Učenici u svakoj grupi treba da zamisle da pripadaju grupi koju su izvukli i da je ta grupa za njih važna u pogledu identiteta. Njihov zadatak je da zamisle situacije (1) kada se grupa pokazala uspešnom, (2) kada je doživjela neuspeh i (3) kada je ugrožena od strane drugih. Zatim treba da identifikuju i označe emocionalna stanja/doživljaje sa radnog lista koja se javljaju kod njih (pripadnika grupe) u svakoj od prethodno zamišljenih situacija. Nakon što svaka grupa prezentuje svoj rad odjeljenju, nastavnik pokreće diskusiju o sljedećim pitanjima: *(1) Zašto se pripadnici grupa kojima pridaju značaj osjećaju tako u*

navedenim situacijama? (2) Da li svi pripadnici grupe osećaju isto? Ili, da li svi jednako snažno doživljavaju ta osećanja? Zašto? (3) Da li su sve grupe kojima pojedinac pripada podjednako važne za njega? Na kraju se zajednički zaključuje da, iako pripadnost određenoj grupi na neki način ujedinjuje sve njene članove, ipak svi pripadnici jedne grupe nemaju isti odnos prema grupi, jer grupni identitet varira od jedne do druge osobe.

- Učenici, podeljeni u grupe, dobijaju radni list na kojem su navedene brojne tvrdnje u vezi sa rodnim ulogama. U okviru grupe treba da diskutuju o svakoj tvrdnji i procijene koliko se djece njihovog uzrasta slaže sa tom tvrdnjom, pri čemu svoju procjenu označavaju brojem od 1 do 5, koji će napisati pored tvrdnje, gdje: 1=vrlo malo, 2=manje od polovine, 3=otprilike polovina, 4=više od polovine, 5=gotovo svi. Primjeri mogućih tvrdnji:
 1. Muškarci treba da se fokusiraju na karijeru, a žene na porodicu.
 2. Svi pravi muškarci su grubi i agresivni, a sve prave žene su nježne i emotivne.
 3. Djevojke treba da budu nemirne.
 4. Za dječake je opravdano da budu nemirni.
 5. Male djevojčice treba da se igraju lutkama, a mali dječaci autićima i avionima.
 6. Muškarci treba da budu direktori jer su bolji lideri od žena.
 7. Žene treba da budu vaspitačice i učiteljice jer se više brinu o djeci od muškaraca.

Po završetku rada u grupama, nastavnik upisuje odgovore (brojke) za svaku tvrdnju na tabli, računa se i upisuje zbir za svaku tvrdnju, te se zajednički utvrđuje za koje tvrdnje je dobijen najviši zbir. Potom nastavnik objašnjava da sve tvrdnje sadrže stereotipna očekivanja koja tradicionalna društva postavljaju u vezi sa rodnim ulogama (rodni stereotipi), koji u velikoj mjeri utiču na formiranje rodnog identiteta pojedinaca. Grupe dobijaju novi zadatak da predlože način na koji se navedeni stereotipi mogu promijeniti ili prevazići (npr. ako je stereotip da muškarci treba da se fokusiraju na karijeru, a žene na porodicu, razbijanje tog stereotipa bi bilo u tome da treba biti prihvatljivo da svako, bez obzira na pol, samostalno bira šta će mu biti najvažnije u životu). Nakon prezentacije zaključaka do kojih su grupe došle, nastavnik objašnjava kako porodica, ponekad svjesno, a ponekad nesvesno, doprinosi jačanju ili prevazilaženju rodnih stereotipa, pri čemu glavnu ulogu imaju roditelji, na taj način što: predstavljaju modele za identifikaciju (djeca posmatraju kako se roditelji ponašaju i kopiraju njihovo ponašanje), prenose vrijednosti i uvjerenja na djecu i šalju im poruke u vezi sa ponašanjem drugih iz okruženja. Na kraju se naglašava da vaspitanje djece u porodici u vezi sa rodnim ulogama u velikoj mjeri određuje rodni identitet pojedinca.

- Učenici prate kratku prezentaciju koju je pripremio nastavnik o karakteristikama etničkog identiteta koje proizilaze iz pripadnosti određenoj etničkoj zajednici: jezik, tradicija, običaji, muzika, kulturno nasljeđe. Svaki učenik dobija radni list sa dve prazne kolone. U lijevu kolonu učenik upisuje: (1) etničku grupu kojoj pripada, (2) maternji jezik, (3) najvažniji tradicionalni praznik/slavlje u porodici, (4) najvažniji običaj povezan sa praznikom/slavljem, (5) naslov stare narodne pjesme koja se pjeva na porodičnim slavljima i (6) tradicionalnu hranu koja se služi na porodičnim praznicima/slavljima. U desnoj koloni, za svaki navedeni element iz lijeve kolone, učenik unosi poene od 1 do 10 preko kojih procjenjuje kako bi se osjećao ukoliko mu bude onemogućeno da to praktikuje. Pri tome, 1 označava da mu uopšte ne bi bilo neprijatno, 10 da bi se osjećao izuzetno loše, a ostali brojevi označavaju različite stepene neprijatnosti. Po završetku zadatka, od učenika se traži da saberu bodove koje su dodijelili za svaki od navedenih elemenata i interpretiraju rezultat: što je veći zbir, to je izraženiji osećaj pripadnosti sopstvenoj etničkoj zajednici, odnosno etnički identitet pojedinca. Nakon završetka zadatka, u otvorenoj diskusiji se konstatuje da se u našoj državi, kao i u većini država svijeta, građani razlikuju prema etničkom identitetu, jer

su same države multietničke. Potom, nastavnik predstavlja osnovnu dobrobit toga (kulturno bogatstvo koje proizilazi iz raznolikosti običaja, tradicije, jezika, muzike), ukazuje na izazove (jezičke barijere, predrasude i međuetničke sukobe) i objašnjava da se izazovi mogu prevazići ukoliko postoji međuetnička tolerancija koja obezbjeđuje poštovanje različitih perspektiva i iskustava.

- Nastavnik na tabli crta dijagram sa jednim većim centralnim krugom u koji upisuje: Republika Sjeverna Makedonija, a oko njega manje krugove (povezane linijama sa centralnim krugom) u koje upisuje (po jedno u svaki krug): (1) teritorija države, (2) simboli (zastava, grb, himna, pasoš), (3) građani različite etničke pripadnosti, (4) istorija (ASNOM i nezavisna Republika Makedonija), (5) glavni grad, (6) prirodna bogatstva (planine, reke, jezera), (7) Ustav i zakoni i (8) slogan koji odražava prirodu države. Učenici, podeljeni u osam grupa, dobijaju zadatak da pripreme ilustracije (fotografije i/ili tekst) koje će zameniti napisano u manjim krugovima, pri čemu se svaka grupa fokusira na jedan krug. Odštampane ilustracije (po mogućstvu u boji) se lepe na odgovarajuće mesto na tabli. (Pripremljeni dijagram se može fotografisati, odštampati i okačiti na zid učionice ili u holu škole). Svaka grupa predstavlja ilustracije koje je koristila i navodi odakle su ih preuzeli. Potom, nastavnik objašnjava da dijagram rezimira „identitet“ naše države i da je u tesnoj vezi sa nacionalnim identitetom pojedinaca koji su njeni građani (na državu se može gledati kao na veliku grupu određenu njenom teritorijom, kojoj pripadaju svi njeni građani; nacionalni identitet pojedinca proističe iz njegove pripadnosti državi kao njenom građaninu), a od toga koliko se pojedinac poistovećuje sa državom i koliko je emocionalno vezan za nju zavisi koliko važnost će pripisati nacionalnom identitetu. Slijedi novi zadatak za grupe – da kažu kako se manifestuje pripadnost državi kroz komponente koje definišu identitet države utvrđene manjim krugovima u dijagramu (npr. ako poštuje sve građane bez obzira na njihovu etničku pripadnost, ako koristi zastavu države na svim proslavama u kojima učestvuje ili ih organizuje, ako čuva rijeke i jezera od zagađenja). Nakon prezentacije radova svih grupa, vodi se otvorena diskusija u kojoj treba zaključiti da je nacionalni identitet povezan sa patriotizmom i da se od svih građana države očekuje da ispoljavaju patriotizam (pozitivan osjećaj i podržavajući stav prema sopstvenoj državi).

INKLUZIVNOST, RODNA RAVNOPRAVNOST/SENZITIVNOST, INTERKULTURNOST I MEĐUPREDMETNA INTEGRACIJA

Nastavnik obezbjeđuje inkluzivnost kroz uključivanje svih učenika u sve aktivnosti tokom časa. Pritom, omogućava svakom djetetu da bude kognitivno i emotivno angažovano kroz korišćenje odgovarajućih metodičkih pristupa (individualizacija, diferencijacija, timski rad, vršnjačka podrška). U radu sa učenicima sa smetnjama u razvoju primjenjuje individualni obrazovni plan (sa prilagođenim Ishodima učenja i standardima za ocjenjivanje) i uvijek kada je moguće koristi dodatnu podršku drugih lica (lični i obrazovni asistenti, obrazovni medijatori, tutori volonteri i profesionalci iz škola sa resursnim centrima). Redovno prati sve učenike, posebno one iz osjetljivih grupa, kako bi na vreme identifikovao poteškoće u učenju, podsticao ih i pružao podršku u ostvarivanju rezultata učenja.

U realizaciji aktivnosti nastavnik podjednako tretira i dječake i djevojčice, vodeći računa da im ne dodeljuje rodno stereotipne uloge. Pri formiranju grupa za rad nastoji da obezbjedi ravnotežu u pogledu pola. Pri izboru dodatnih nastavnih materijala koristi ilustracije i primjere koji su rodno i etnički/kulturno senzitivni i podstiču rodnu ravnopravnost, odnosno promovišu interkulturalizam.

Uvijek kada je moguće, nastavnik koristi integraciju tema/sadržaja/pojmova pri planiranju i realizaciji nastave. Integracija omogućava učenicima da uključe perspektive drugih nastavnih predmeta u ono što proučavaju u ovom nastavnom predmetu i da povežu znanja iz različitih oblasti u jednu cjelinu.

OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

Da bi učenicima omogućio postizanje očekivanih standarda ocjenjivanja, nastavnik kontinuirano prati aktivnosti učenika tokom nastave i učenja i prikuplja informacije o napredovanju svakog učenika. Za učešće u aktivnostima učenici dobijaju povratnu informaciju u kojoj se ukazuje na stepen uspješnosti u realizaciji aktivnosti/zadatka i daju se pravci za unapređenje (formativna ocjena). U tu svrhu nastavnik prati i ocjenjuje:

- usmeni odgovori na pitanja nastavnika ili saučenika,
- istraživačke aktivnosti za prikupljanje podataka,
- izrade (multimedijalne prezentacije, poster, brošure i druge vrste prezentacija),
- doprinos radu u malim grupama,
- domaći zadaci i
- odgovore na kvizove i testove.

Po završetku učenja svake teme, učenik dobija brojčanu sumativnu ocjenu za postignute standarde ocjenjivanja. Sumativna ocjena se dobija kao kombinacija rezultata postignutog na testu znanja u kombinaciji sa ocjenom napretka utvrđenom kroz različite tehnike formativnog ocjenjivanja. Tokom i na kraju školske godine učenik dobija brojčane ocjene.

Početak implementacije nastavnog programa	školska 2025/2026 godina
Institucija/ nosilac programa	Biro za razvoj obrazovanja
Saglasno članu 30, stav 3 Zakona o osnovnom obrazovanju Službeni list Republike Severne Makedonije” br. 161/19 i 229/20) ministarka obrazovanja i nauke donosi nastavni program iz predmeta <i>Građansko obrazovanje</i> za VII razred.	br. 12-5706/12 30.12.2024 godina Ministerka za obrazovanje i nauka, prof. d-r Vesna Janevska, s.r. _____